

Sammanfattning – Carrying the costs

Enligt FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (UNGPs) kan ett företag kopplas till negativ påverkan på mänskliga rättigheter även om det är en affärspartner, exempelvis en kund, som orsakat eller bidragit till denna påverkan. För företag som säljer gruvutrustning innebär det ett ansvar att hantera människorättsrisker som kan kopplas till verksamheten hos de gruvbolag som företagen säljer utrustning till.

Rapporten *Carrying the costs – Human rights impacts in communities affected by platinum mining in South Africa, and the responsibilities of companies providing mining equipment* undersöker ansvaret för mänskliga rättigheter i kundrelationer och bygger på en fältstudie i Sydafrikas platinabälte – ett område vars invånare lever ovanpå en av världens mest värdefulla naturresurser. Rapporten är en uppföljning på Swedwatchs rapport *Platinautvinning med risker* från 2013 och syftar till att utröna hur de företag som granskas har agerat sedan dess och vilken effekt deras eventuella agerande haft på människorättsutmaningarna i området.

Liksom studien från 2013 visar den här rapporten att människorna i platinabältet inte gynnas av områdets naturresurser. I stället har en allvarlig negativ påverkan på miljön och mänskliga rättigheter pågått under årtionden. Situationen tycks inte ha blivit bättre – tvärtom visar vittnesmålen från flera samhällen att läget snarare förvärrats.

De svenska företagen Atlas Copco och Sandvik säljer utrustning som används i Sydafrikas platinagruvor. De har direkta affärsrelationer med gruvbolag som är verksamma i landet, och utrustningen de säljer används i gruvbolagens kärnverksamhet. Enligt FN:s vägledande principer kan Atlas Copco och Sandvik därmed kopplas till den påverkan på mänskliga rättigheter som kundernas verksamhet orsakat. De har därmed också ett ansvar för att hantera dessa människorättsrisker och för att försöka påverka kunderna i rätt riktning.

Swedwatchs efterforskningar indikerar att gruvindustrin i platinabältet är förenad med omfattande påverkan på mänskliga rättigheter. Människor har tvingats bort från sin mark och lider av hälsoproblem orsakade av föroreningar som sprids i luft och vatten. Lokalbefolkningen lever med bristande samhällsfunktioner, växande informella bostadsområden och hård konkurrens om arbetstillfällen i gruvan. Arbetslösheten och korruptionen kring möjligheterna till anställning är hög.

Våldsamma demonstrationer och protester mot gruvbolagen utsätter människor för ytterligare risker, samtidigt som de kostat gruvbolagen och den sydafrikanska regeringen flera miljarder kronor i uteblivna intäkter och skatter. Att uttrycka sitt missnöje på andra sätt är dock svårt, eftersom de som uttrycker kritik fruktar repressalier – inte minst genom svårigheter att få jobb.

Kvinnor i gruvsamhällena är ofta extra sårbara. Det är särskilt svårt för kvinnor att få jobb, samtidigt som de ofta ansvarar för försörjningen av barn, äldre och personer som inte kan försörja sig själv. Flera kvinnor som Swedwatch intervjuat uppger att de avkrävts sexuella tjänster i utbyte mot anställning.

Trots att Atlas Copco och Sandvik uppmärksammades på problemen för fyra år sedan, finns det få indikationer på att deras åtgärder för att hantera människorättsrisker kopplade till platinautvinningen i Sydafrika varit tillräckliga för att åstadkomma några konkreta effekter för människorna i området. I dialogen med Swedwatch tillhandahåller båda företagen generell information om sitt hållbarhetsarbete men inte närmare information om vilka specifika risker de identifierat vad gäller platinautvinningen eller om dessa risker hanterats i enlighet med FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter.

För att leva upp till dessa principer måste Atlas Copco och Sandvik visa att de genomfört så kallad human rights due diligence, risk- och konsekvensanalys för mänskliga rättigheter, för att identifiera risker för påverkan på mänskliga rättigheter samt visa hur de arbetat gentemot sina kunder för att förmå dem att hantera dessa risker.

Konkreta insatser krävs för att säkra respekten för mänskliga rättigheter och bidra till att uppfylla de globala målen för hållbar utveckling. För en utveckling i denna riktning måste både stater och företag agera för att säkerställa att de samhällen som i årtal burit kostnaderna för platinautvinningen också får ta del av fördelarna. Relationen mellan leverantörerna av gruvutrustning och deras kunder är en viktig del i att försäkra sig om att så sker.

Som del av researchen för den här rapporten har Swedwatch analyserat resultatet av 600 frågeformulär som distribuerats i sex lokalsamhällen i det sydafrikanska platinabältet, och genomfört omfattande intervjuer samt fokusgrupper. De svenska företagen har intervjuats och försetts med en fullständig version av rapporten innan den publicerades. Swedwatch erbjuder även företagen att publicera sina kommentarer till rapporten på Swedwatchs webbplats.